

[Libro] “Al calor del tropel” Una dècada de lluita estudiantil a Colòmbia

TIGRE DE PAPER EDICIONS :: 30/11/2011

Reflexiones sobre las movilizaciones estudiantiles colombianas.

[Català]

En el caliu de la reforma...

Reflexions sobre les mobilitzacions estudiantils colombianes a propòsit de l'edició als Països Catalans del llibre “Al calor del tropel” (Tropel. Una dècada de lluita estudiantil a Colòmbia. Tigre de paper Edicions - www.tigredepaper.cat - , setembre de 2011)

Vargarquista 24/11/2011

En les últimes setmanes Bogotá s'ha vist visitada per inusuals congestions vials i renascudes consignes escrites a les parets de les principals artèries del centre de la ciutat. Aquestes alteracions de la normalitat són el resultat de la mobilització que des de fa varis dies van fent estudiants de les universitats públiques colombianes buscant retirar del Congrés una llei que transforma l'actual estructura general de l'educació universitària al país. I no només ha estat la capital la que ha viscut aquest moviment; tenint en compte que per tota la geografia s'hi troben més de tres desenes d'universitats locals i regionals públiques, la mobilització també s'ha manifestat en quasi totes les mitjanes i grans ciutats en aquest territori. Tot i que si bé és cert que manifestacions com aquestes no han estat absents els últims trenta-dos anys -des de l'escriptura del llibre *Al calor del tropel*-, aquestes més recents s'han vist afavorides per una àmplia atenció mediàtica que ha posicionat les seves paraules en els horaris estel·lars dels noticiaris i a les primeres pàgines dels diaris. Com a conseqüència d'això, i degut a una sèrie de factors polítics interns que posteriorment s'explicaran, el govern nacional es va veure obligat a retirar la seva proposta del Congrés i d'aquesta forma tàcita li va donar la raó i la legitimitat a les crítiques postulades per diferents expressions estudiantils. Si bé és cert que aquest succés pot considerar-se com un guany pels moviments socials enfront al govern (i els sectors financers que defensa), també és precís descriure algunes particularitats que ha pres la mobilització i fer un contrast directe amb el relat històric que hi ha rere el llibre *Al calor del tropel* identificant algunes diferències que té l'actual moviment estudiantil amb aquell de la dècada dels setanta. En aquest sentit el present escrit està dividit en tres parts; la primera s'encarregarà de descriure el significat de la reforma en el marc del sistema econòmic-polític colombià, la segona relatarà el procés de mobilització dut a terme pels estudiants i finalment es centrarà amb l'anàlisi del caràcter de l'actual moviment estudiantil.

Reforma financera a una llei neoliberal;

L'educació superior colombiana segueix sent, tal com va néixer des d'un principi, de tipus exclusiu, ja que només un 10% dels colombians aconsegueixen accedir-hi. Des del seu

origen la universitat fou pensada com un espai de qualificació de les èlits econòmiques, però amb el pas del segle XX aquesta també es va constituir en un espai de mobilitat social per les classes mitjanes en creixement i esporàdicament també per algunes poques persones de les classes més baixes. Amb la creació d'universitats públiques de caràcter nacional com ho és la “Universitat Nacional de Colòmbia” a la dècada dels trenta el govern va apostar per ampliar l'accés a l'educació a sectors més populars, construint un campus per la universitat on hi integrà serveis de benestar assistencialista com l'habitatge i l'alimentació pels qui ho requerien. Amb l'adveniment de les reformes estructurals plantejades per la onada neoliberal la universitat a partir dels anys vuitanta va retallar aquests serveis assistencials, mantenint sols la seva tasca docent i investigadora, tornant un cop més a la lògica d'educació per aquell que té com pagar-se-la. A la dècada dels noranta, moment de la obertura del país al procés de globalització mundial, la universitat va sofrir una reestructuració legal que definiria el seu funcionament general en endavant;

La llei 30 de 1994 serà la materialització d'aquesta reforma on entre altres es transforma la idea de l'educació com a dret a servei; com a servei, l'Estat s'encarrega de garantir la reglamentació i el compliment de la prestació del servei, però deslliga la seva responsabilitat directa de garantir la cobertura. En aquesta lògica, i igual que es faria amb la salut, s'obrirà la porta perquè el sector privat ingressi directament a prestar el servei a l'educació superior, mentre l'Estat garanteix la seva qualitat mitjançant l'acreditació de les institucions. Amb aquesta nova forma van començar a aparèixer una sèrie d'universitats conegudes com “de garatge”, és a dir, universitats sense infraestructura i dubtosa qualitat que van començar a prestar el nou servei. Pel que fa al finançament, aquesta nova llei va posar èmfasi en la consecució de recursos per part de les mateixes universitats, iniciant així el camí de l'auto-finançament que a llarg termini durà a una reducció del pressupost directe de l'Estat a les universitats públiques. Aquests recursos els aconseguiran per la via dels drets de matrícula en pregrau, obertura de nous nivells d'educació amb despeses altres d'inscripció (Màsters i Doctorats) i l'extensió universitària que, a la pràctica, habilita la universitat a contractar a entitats privades per la realització de projectes, convertint les universitats públiques grans en agències de consultoria i formulació de projectes.

Però això només fou l'inici. Seria la radicalització d'aquesta projecte neoliberal el que aguditzaria la crisi del sistema públic d'educació superior, especialment durant les presidències d'Álvaro Uribe, qui sistemàticament va impulsar la “revolució educativa” caracteritzada per més quotes i menys pressupost, i Juan Manuel Santos, qui fa un parell de mesos va anunciar la seva intenció de reformar la famosa llei trenta amb la finalitat d'augmentar la prosperitat del país al incrementar la cobertura de l'educació superior. Santos és fill de la idea de que el desenvolupament econòmic del país va de la mà de l'aniquilament total de la guerrilla sense posar atenció a les raons per les quals aquesta va néixer, tot amb la finalitat de recuperar la confiança del mercat i així incentivar la inversió privada. És a dir, el seu projecte neoliberal es basa en ampliar l'economia colombiana incentivant la inversió estrangera (el que explica la massiva arribada d'empreses mineres) i al mateix temps obrint oportunitats de negoci al capital privat nacional en més i més sectors de la producció de béns i serveis. Aquesta és la raó per la qual la reforma de l'educació està emmarcada en ampliar les possibilitats d'operació dels capitals privats dins de l'educació.

La reforma de la llei 30 proposa que per ampliar les quotes en l'educació superior, han de

crear-se entitats amb ànim de lucre per la prestació del servei, formalitzant com a estratègia el que havia estat una conseqüència d'un dels buits de la llei 30. A més a més, proposa la creació d'universitats mixtes, de capital estatal i privat, per aprofitar l'aliança entre el sector públic i el privat. Pel que fa a les universitats públiques transforma òrgans de participació de la comunitat universitària deixant només espais de decisió en els que no hi tenen participació efectiva ni estudiants ni professors, i estableix un pla a llarg termini per ampliar la cobertura de les universitats, amb un pressupost insuficient en relació a les exigències que se li fa als claustres universitaris. Això a la pràctica reduirà el pressupost de l'educació pública i farà que la universitat busqui cada cop més recursos per la via de l'auto-finançament, privatitzant al final la seva pràctica.

Una de les apostes més perilloses que fa aquesta reforma té a veure amb un nou factor que entraria a ser dels principals en el nou ordre de finançament: Els préstecs del sector financer. Com que l'Estat no pretén ampliar el seu pressupost per la promoció dels qui no poden pagar les seves matrícules, proposa un paquet de préstecs tan propis com dels bancs privats per poder "recolzar" a aquells que no hi poden accedir. Com ja s'ha vist a Xile, aquesta estratègia només duu a l'afavoriment dels bancs i a l'endeutament endèmic dels estudiants, els qui al final entraran en processos d'empobriment pitjors del que originalment volien sortir-se'n a l'estudiar.

Al final, com es pot preveure, aquesta reforma està més pensada per la prosperitat de la inversió privada, que pel desenvolupament en ciència, tecnologia i qualitat humana de la majoria de la població colombiana.

La resistència a la reforma, una nova forma de tropel?

Si hi ha alguna cosa que ha caracteritzat les universitats públiques a Colòmbia durant els últims trenta anys ha estat el seu alt grau de combativitat, i això ha permès generar un imaginari positiu de resistència entre els sectors populars. Part d'aquesta combativitat no només s'ha vist materialitzada en que varis dels líders revolucionaris han provintut d'aquests claustres, sinó també pel constant ritual de confrontació amb la policia conegut com el tropel. Potser el primer que un espera a l'entrar a la universitat, més que la seva primera classe, és el seu primer tropel. I aquesta marca de resistència i rebel·lia s'ha mantingut des de que es va llançar la primera pedra fins que es va pintar la última paret. Particularment, en els últims 13 anys han vist un renaixement de la crítica i la mobilització estudiantil. Des de que el 1998 es donessin les mobilitzacions contra el pla de desenvolupament del president Andrés Pastrana, aquests anys han viscut almenys 5 vagues universitàries a les aules de la universitat pública més gran de Colòmbia, la Nacional. Seguint patrons semblants, fa pocs mesos els estudiants van començar a agitar crítiques a la reforma anunciada pel president; organitzant mítings i assemblees es van començar a informar, discutint la necessitat d'alterar la normalitat acadèmica per pressionar al president perquè retirés la seva proposta al Congrés. A poc a poc les diferents facultats han començat a articular-se en assemblees generals i han decretat l'inici d'una vaga estudiantil que s'ha vist multiplicada en altres ciutats. La postura era unànime: demanar-li al govern la retirada de la reforma i la construcció de forma democràtica d'una nova llei.

En qüestió de setmanes, el moviment ja constituïa una expressió nacional en la que hi

participaven més de seixanta universitats, entre elles la totalitat (excepte una) de les universitats públiques, i com a fet per ressaltar també diverses universitats privades. Aquest moviment aviat s'ha articulat en el que es coneix com la Taula Ampliada Nacional Estudiantil, qui es va constituir en la portaveu del moviment i principal espai d'interlocució amb el govern. Per tot el país s'han començat a desenvolupar campaments, ocupacions d'universitats i manifestacions massives que han cridat l'atenció de la opinió pública i han fet manifestar al govern en contra de tal anormalitat, cridant als estudiants a que llegissin la reforma i veiessin els avantatges que aquesta tenia. No només s'ha quedat a gust amb utilitzar els espais periodístics en els que participava el govern, sinó que ha llançat una agressiva campanya de comunicació fent gala de les bondats de la reforma, denunciant als estudiants mobilitzats com a minories que impediien a les majories que volien estudiar.

El debat s'ha convertit en tema de discussió en els principals mitjans de comunicació, i aviat aquest impacte mediàtic ha anat fent variar la opinió colombiana, que cada cop s'ha anat veient més favorable a recolzar la postura dels estudiants. Tot i així el govern nacional no ha volgut variar la seva opinió, sinó que fins i tot varis dels senadors de la seva pròpia bancada començaren a fer crítiques al projecte i han demanat la seva retirada del Congrés. Davant d'aquesta novedosa situació, el govern decideix cedir i crida als estudiants a acabar la vaga mentre es compromet a retirar el projecte del Congrés.

El cap de setmana del 12 al 14 de novembre a la Universitat Nacional de Colòmbia s'hi va reunir de forma extraordinària la MANE, qui després de caloroses discussions va decidir proposar-li al govern la fi de la vaga amb la condició de l'efectiva retirada i la proposta de condicions democràtiques per la construcció d'una nova llei. D'acord amb les declaracions del president, res indica que aquest no accepti aquestes condicions.

Hi ha tropels de tropels

El moviment que hem vist en els últims dies ha estat marcat per mantenir la línia històrica de protesta universitària però també ha demostrat una marcada singularitat en les seves pràctiques; en aquest mes i mig de mobilitzacions hem observat formes noves de mobilització, comunicació i protesta. Definitivament el món virtual ha estat un dels grans protagonistes en aquesta vaga, i sense por a equivocació podria afirmar-se que aquesta és la primera vaga que se segueix en massa per les xarxes socials. Però evidentment si s'hagués quedat aquí no hauria aconseguit el seu èxit. També ha estat dels moviments més innovadors en la forma com han informat les seves crítiques i propostes, pujant al sistema de transport públic i visitant centres comercials portant a la gent de peu les seves idees. La capacitat efectiva de convocar a la població és un dels majors guanys que han tingut.

D'altra banda, ha sigut un moviment que ha aconseguit convocar no només a les universitats públiques, sinó que també a les privades, convertint la discussió de l'educació en un problema no només pels ens estatals, sinó també col·locant un qüestionament en l'alt cost de les matrícules a les universitats privades, i en la pèrdua de qualitat. Aquest moviment ha aconseguit posar en evidència que sigui pel sector privat o pel públic, l'educació no només ha de ser d'alta qualitat sinó que també ha de deixar de ser un negoci. En aquest sentit, el moviment actual també ha aconseguit posar en evidència que això no només és una inquietud a Colòmbia, sinó que recull i alimenta la que en altres bandes s'està donant, sent

el més característic el cas de Xile.

Tot i així, també hem vist un moviment que ha perdut una mica la radicalitat dels seus mètodes, i amb ella la radicalitat de la seva ètica, i per què no, de les finalitats que havien caracteritzat el moviment estudiantil de caire més revolucionari. Una de les millors mostres d'això ha estat el caràcter policíac que ha caracteritzat a molts dels líders estudiantils, els quals han acusat d'infiltrats a aquells companys que han decidit en el seu moment prendre accions ofensives contra símbols de poder, fossin aquests policies o bancs. De la mateixa manera, han estat completament estranyes algunes tàctiques que han utilitzat de protesta en la que fent una apologia al pacifisme creatiu acaben ratllant amb la denúncia de l'acció directa. I de fet, algunes pràctiques ja directament reaccionàries s'han vist en algunes de les manifestacions, com aquella que va acabar amb l'abraçada dels policies (inclosos els antiavalots), tot amb la finalitat de "canviar la imatge" de violents dels estudiants. Al final, aquest tipus d'actituds col·laboren amb la formalització de la idea del bon protestant davant del mal protestant, donant-li eines a la repressió per caure més fort sobre aquells qui defensen les vies de fet extra-legals.

Precisament és aquí quan pensem com ha canviat la universitat des de l'època que retrata el llibre *Al Calor del Tropol*; no només ha variat la universitat (ara no existeixen ni residències ni restaurants i les matrícules estan pels aires) sinó que a més a més ha variat substancialment el moviment estudiantil; aquest cada cop més menys divers, ja no hi participen tants estudiants de diferents regions del país, i en canvi la universitat pública (almenys a Bogotà) està ingressant en la seva majoria a joves de classes mitjanes que per l'alt preu de la matrícula a les universitats privades decideixen matricular-se a una de pública. Aquest canvi ha fet que la universitat pública comenci a perdre molt del seu talant popular, i que reflecteixi més les dinàmiques de les classes mitjanes.

Aquesta podria ser una de les raons per les quals s'ha vist una pèrdua de compromís per part de la majoria dels estudiants amb el paper social de la universitat. Tot i que aquesta mobilització ha demostrat la defensa de l'educació pública, un podria qüestionar el fet de que els estudiants demanin el recolzament i la mobilització de la societat en favor de les seves lluites, però que ells no es pronunciïn ni es mobilitzin en moments de tensió i agressió a altres sectors socials, i això ho dic, per exemple, amb els recents casos d'agressió de multinacionals a sectors de treballadors i camperols als departaments del Meta i el Huila. Ara, l'altra és que cada cop s'observen a menys estudiants als barris populars arriscant-se a integrar-se a aquests sectors populars, i en canvi veiem més estudiants que creuen que la seva entrega social sols es mesura per ser bons professionals.

Ara, aquest canvi ideològic no és gratuït; tal com ho assenyala en el seu llibre Medina Gallego, en la seva època les organitzacions guerrilleres i polítiques radicals tenien una presència molt forta a les universitats, i això feia que constantment estiguessin proposant reflexions socials i apostes revolucionàries. Però la Colòmbia del segle XXI va trobar en retirada a les organitzacions guerrilleres, tan per la derrota militar que estan sofrint, com per l'estigmatització social que estan vivint elles i el pensament-acció crític en la societat. Degut a això, moltes de les persones que van participar en aquestes organitzacions en el seu moment, i l'esquerra en general, ha anat apostant-li a la via parlamentària fent dels espais universitaris escenaris de confrontació i reclutament, però electoral. Deixant de banda

l'aposta extraparlamentària i socio-revolucionària que va caracteritzar l'esquerra als anys setanta. Amb això no vull dir que a les universitats hi han deixat d'existir completament les apostes crítiques o, de fet, que no hi hagi cap presència de la guerrilla, només vull posar en evidència que aquestes apostes són més difícils de comunicar en una societat de la pacificació virtual i l'amenaça latent paramilitar.

Tot i així, aquest mateix escenari de guerra virtual i física fa que la mobilització social sigui molt difícil, i el sol fet de que estiguin sortint al carrer els estudiants i estiguin posant en discussió les propostes del govern és esperançador per un país que havia viscut la seva última dècada en una passivitat imposada per l'autoritarisme d'estat. Els estudiants han demostrat que es pot enfrontar el govern, i que amb determinació es pot arribar a aconseguir els objectius esperats. Tan de bo que aquests mateixos estudiants, o en general la resta de la població, avanci no només en posar en evidència com de nociu és el règim en el que s'està vivint, sinó que estigui disposat a lluitar per transformar-lo i crear un món menys egoista i més solidari, on l'educació no sigui un privilegi ni la universitat un espai exclusiu per la èlit social.

<http://www.tigredpaper.cat/wordpress/?p=677>

[Castellano]

En el calor de la reforma ...

Reflexiones sobre las movilizaciones estudiantiles colombianas a propósito de la edición en los Países Catalans del libro "Al calor del tropel" (Tropel. Una década de lucha estudiantil en Colombia. Tigre de papel Ediciones - www.tigredpaper.cat -, septiembre de 2011)

Vargarquista 24/11/2011

En las últimas semanas Bogotá se ha visto visitada por inusuales congestiones viales y renacidas consignas escritas en las paredes de las principales arterias del centro de la ciudad. Estas alteraciones de la normalidad son el resultado de la movilización que desde hace varios días haciendo estudiantes de las universidades públicas colombianas buscando retirar del Congreso una ley que transforma la actual estructura general de la educación universitaria en el país. Y no sólo ha sido la capital la que ha vivido este movimiento, teniendo en cuenta que por toda la geografía se encuentran más de tres decenas de universidades locales y regionales públicas, la movilización también se ha manifestado en casi todas las medias y grandes ciudades en este territorio. Aunque si bien es cierto que manifestaciones como éstas no han sido ausentes los últimos treinta y dos años-desde la escritura del libro *Al calor del tropel*-, éstas más recientes se han visto favorecidas por una amplia atención mediática que ha posicionado sus palabras en los horarios estelares de los noticiarios y las primeras páginas de los diarios. Como consecuencia de ello, y debido a una serie de factores políticos internos que posteriormente se explicarán, el gobierno nacional se vio obligado a retirar su propuesta del Congreso y de esta forma tácita le dio la razón y la legitimidad a las críticas postuladas por diferentes expresiones estudiantiles. Si bien es

cierto que este suceso puede considerarse como una ganancia por los movimientos sociales frente al gobierno (y los sectores financieros que defiende), también es preciso describir algunas particularidades que ha tomado la movilización y hacer un contraste directo con el relato histórico que hay detrás del libro *Al calor del tropel* identificando algunas diferencias que tiene el actual movimiento estudiantil con aquel de la década de los setenta. En este sentido el presente escrito está dividido en tres partes: la primera se encargará de describir el significado de la reforma en el marco del sistema económico-político colombiano, la segunda relatará el proceso de movilización realizado por los estudiantes y finalmente se centrará con el análisis del carácter del actual movimiento estudiantil.

Reforma financiera a una ley neoliberal

La educación superior colombiana sigue siendo, tal y como nació desde un principio, de tipo exclusivo, ya que sólo un 10% de los colombianos logran acceder. Desde su origen la universidad fue pensada como un espacio de calificación de las elites económicas, pero con el paso del siglo XX esta también se constituyó en un espacio de movilidad social para las clases medias en crecimiento y esporádicamente también por algunas pocas personas de las clases más bajas. Con la creación de universidades públicas de carácter nacional como lo es la "Universidad Nacional de Colombia" en la década de los treinta el gobierno apostó por ampliar el acceso a la educación a sectores más populares, construyendo un campus para la universidad donde hay integró servicios de bienestar asistencialista como la vivienda y la alimentación por quienes lo requerían. Con el advenimiento de las reformas estructurales planteadas por la ola neoliberal la universidad a partir de los años ochenta recortó estos servicios asistenciales, manteniendo sólo su labor docente e investigadora, volviendo una vez más a la lógica de educación para aquel que tiene como pagarse la misma. En la década de los noventa, momento de la apertura del país al proceso de globalización mundial, la universidad sufrió una reestructuración legal que definiría su funcionamiento general en adelante;

La ley 30 de 1994 será la materialización de esta reforma que entre otras se transforma la idea de la educación como derecho a servicio; como servicio, el Estado se encarga de garantizar la reglamentación y el cumplimiento de la prestación del servicio, pero desata su responsabilidad directa de garantizar la cobertura. En esta lógica, y al igual que se haría con la salud, se abrirá la puerta para que el sector privado ingrese directamente a prestar el servicio a la educación superior, mientras el Estado garantiza su calidad mediante la acreditación de las instituciones. Con esta nueva forma empezaron a aparecer una serie de universidades conocidas como "de garaje", es decir, universidades sin infraestructura y dudosa calidad que comenzaron a prestar el nuevo servicio. En cuanto a la financiación, esta nueva ley puso énfasis en la consecución de recursos por parte de las propias universidades, iniciando así el camino de la auto-financiación que a largo plazo llevará a una reducción del presupuesto directo del Estado a las universidades públicas. Estos recursos los conseguirán por la vía de los derechos de matrícula en pregrado, apertura de nuevos niveles de educación con gastos otros de inscripción (Másters y Doctorados) y la extensión universitaria que, en la práctica, habilita la universidad a contratar a entidades privadas para la realización de proyectos, convirtiendo las universidades públicas grandes en agencias de consultoría y formulación de proyectos.

Pero eso sólo fue el inicio. Sería la radicalización de esta proyecto neoliberal lo que agudizaría la crisis del sistema público de educación superior, especialmente durante las presidencias de Álvaro Uribe, quien sistemáticamente impulsó la "revolución educativa" caracterizada por más cuotas y menos presupuesto, y Juan Manuel Santos, quien hace un par de meses anunció su intención de reformar la famosa ley treinta con el fin de aumentar la prosperidad del país al incrementar la cobertura de la educación superior. Santos es hijo de la idea de que el desarrollo económico del país de la mano del aniquilamiento total de la guerrilla sin poner atención a las razones por las que esta nació, todo con el fin de recuperar la confianza del mercado y así incentivar la inversión privada. Es decir, su proyecto neoliberal se basa en ampliar la economía colombiana incentivando la inversión extranjera (lo que explica la masiva llegada de empresas mineras) y al mismo tiempo abriendo oportunidades de negocio al capital privado nacional en más y más sectores de la producción de bienes y servicios. Esta es la razón por la cual la reforma de la educación está enmarcada en ampliar las posibilidades de operación de los capitales privados dentro de la educación.

La reforma de la ley 30 propone que para ampliar las cuotas en la educación superior, deben crearse entidades con ánimo de lucro para la prestación del servicio, formalizando como estrategia lo que había sido una consecuencia de uno de los huecos de la ley 30. Además, propone la creación de universidades mixtas, de capital estatal y privado, para aprovechar la alianza entre el sector público y el privado. En cuanto a las universidades públicas transforma órganos de participación de la comunidad universitaria dejando sólo espacios de decisión en los que no tienen participación efectiva ni estudiantes ni profesores, y establece un plan a largo plazo para ampliar la cobertura de las universidades, con un presupuesto insuficiente en relación a las exigencias que se le hace a los claustros universitarios. Esto en la práctica reducirá el presupuesto de la educación pública y hará que la universidad busque cada vez más recursos por la vía de la auto-financiación, privatizando al final su práctica.

Una de las apuestas más peligrosas que hace esta reforma tiene verue con un nuevo factor que entraría a ser los principales en el nuevo orden de financiación: Los préstamos del sector financiero. Como el Estado no pretende ampliar su presupuesto para la promoción de quienes no pueden pagar las seves matrículas, propone un paquete de préstamos tan propios como los bancos privados para "apoyar" a aquellos que no pueden acceder. Como ya se ha visto en Chile, esta estrategia sólo lleva a favorecer los bancos y el endeudamiento endémico de los estudiantes, quienes al final entrarán en procesos de empobrecimiento peores de lo que originalmente querían salirse a la estudiar.

Al final, como se puede prever, esta reforma está más pensada para la prosperidad de la inversión privada, que el desarrollo en ciencia, tecnología y calidad humana de la mayoría de la población colombiana.

La resistencia a la reforma, una nueva forma de tropel?

Si hay algo que ha caracterizado las universidades públicas en Colombia durante los últimos treinta años ha sido su alto grado de combatividad, lo que ha permitido generar un imaginario positivo de resistencia entre los sectores populares. Parte de esta combatitivitat

no sólo se ha visto materializada en que varios de los líderes revolucionarios han provenido de estos claustros, sino también por el constante ritual de confrontación con la policía conocido como el tropel. Quizás lo primero que uno espera al entrar a la universidad, más que su primera clase, es su primer tropel. Y esta marca de resistencia y rebeldía se ha mantenido desde que se lanzó la primera piedra hasta que se pintó la última pared. Particularmente, en los últimos 13 años han visto un renacimiento de la crítica y la movilización estudiantil. Desde que en 1998 se dieran las movilizaciones contra el plan de desarrollo del presidente Andrés Pastrana, estos años han vivido al menos 5 huelgas universitarias en las aulas de la universidad pública más grande de Colombia, la Nacional. Siguiendo patrones similares, hace pocos meses los estudiantes empezaron a agitar críticas a la reforma anunciada por el presidente; organizando mítines y asambleas se empezaron a informar, discutiendo la necesidad de alterar la normalidad académica para presionar al presidente para que retirara su propuesta al Congreso. Poco a poco las diferentes facultades han comenzado a articularse en asambleas generales y han decretado el inicio de una huelga estudiantil que se ha visto multiplicada en otras ciudades. La postura era unánime: pedirle al gobierno la retirada de la reforma y la construcción de forma democrática de una nueva ley.

En cuestión de semanas, el movimiento ya constituía una expresión nacional en la que participaban más de sesenta universidades, entre ellas la totalidad (excepto una) de las universidades públicas, y como hecho para resaltar también varias universidades privadas. Este movimiento pronto se ha articulado en lo que se conoce como la Mesa Ampliada Nacional Estudiantil, quien se constituyó en la portavoz del movimiento y principal espacio de interlocución con el gobierno. Por todo el país han empezado a desarrollar campamentos, ocupaciones de universidades y manifestaciones masivas que han llamado la atención de la opinión pública y han hecho manifestar al gobierno en contra de tal anormalidad, llamando a los estudiantes a que leyeran la reforma y vieran las ventajas que ésta tenía. No sólo se ha quedado a gusto con utilizar los espacios periodísticos en los que participaba el gobierno, sino que ha lanzado una agresiva campaña de comunicación haciendo gala de las bondades de la reforma, denunciando a los estudiantes movilizados como minorías que impedían a las mayorías que querían estudiar.

El debate se ha convertido en tema de discusión en los principales medios de comunicación, y pronto este impacto mediático ha ido haciendo variar la opinión colombiana, que cada vez ha ido viendo más favorable a apoyar la postura de los estudiantes. Sin embargo el gobierno nacional no ha querido variar su opinión, sino que incluso varios de los senadores de su propia bancada empezaron a hacer críticas al proyecto y han pedido su retirada del Congreso. Ante esta novedosa situación, el gobierno decide ceder y llama a los estudiantes a terminar la huelga mientras se compromete a retirar el proyecto del Congreso.

El fin de semana del 12 al 14 de noviembre en la Universidad Nacional de Colombia se reunió de forma extraordinaria la MANE, quien tras calurosas discusiones decidió proponerle al gobierno el fin de la huelga con la condición de la efectiva retirada y la propuesta de condiciones democráticas para la construcción de una nueva ley. De acuerdo con las declaraciones del presidente, nada indica que éste no acepte estas condiciones.

Hay tropel de tropel

El movimiento que hemos visto en los últimos días ha estado marcado por mantener la línea histórica de protesta universitaria pero también ha demostrado una marcada singularidad en sus prácticas, en este mes y medio de movilizaciones hemos observado nuevas formas de movilización, comunicación y protesta. Definitivamente el mundo virtual ha sido uno de los grandes protagonistas en esta huelga, y sin miedo a equivocación podría afirmarse que esta es la primera huelga que se sigue en masa por las redes sociales. Pero evidentemente si se hubiera quedado aquí no habría logrado su éxito. También ha sido de los movimientos más innovadores en la forma como han informado sus críticas y propuestas, subiendo al sistema de transporte público y visitando centros comerciales llevando a la gente de pie sus ideas. La capacidad efectiva de convocar a la población es uno de los mayores gananciales que han tenido.

Por otra parte, ha sido un movimiento que ha logrado convocar no sólo a las universidades públicas, sino que también a las privadas, convirtiendo la discusión de la educación en un problema no sólo por los entes estatales, sino también colocando un cuestionamiento en el alto coste de las matrículas en las universidades privadas, y en la pérdida de calidad. Este movimiento ha logrado poner en evidencia que sea por el sector privado o el público, la educación no sólo debe ser de alta calidad sino que también debe dejar de ser un negocio. En este sentido, el movimiento actual también ha conseguido poner en evidencia que esto no sólo es una inquietud en Colombia, sino que recoge y alimenta la que en otras partes se está dando, siendo el más característico el caso de Chile.

Sin embargo, también hemos visto un movimiento que ha perdido un poco la radicalidad de sus métodos, y con ella la radicalidad de su ética, y por qué no, de las finalidades que habían caracterizado el movimiento estudiantil de carácter más revolucionario. Una de las mejores muestras de ello ha sido el carácter policial que ha caracterizado a muchos de los líderes estudiantiles, que han acusado de infiltrados a aquellos compañeros que han decidido en su momento tomar acciones ofensivas contra símbolos de poder, fueran estos policías o bancos. Del mismo modo, han sido completamente extrañas algunas tácticas que han utilizado de protesta en la que haciendo una apología al pacifismo creativo acaban rayando con la denuncia de la acción directa. Y de hecho, algunas prácticas ya directamente reaccionarias se han visto en algunas de las manifestaciones, como aquella que acabó con el abrazo de los policías (incluidos los antidisturbios), todo con el fin de "cambiar la imagen" de violentos de los estudiantes. Al final, este tipo de actitudes colaboran con la formalización de la idea del buen protestante ante el mal protestante, dándole herramientas a la represión para caer más fuerte sobre los que defienden las vías de hecho extra-legales.

Precisamente es aquí cuando pensamos cómo ha cambiado la universidad desde la época que retrata el libro *Al Calor del Tropel*, no sólo ha variado la universidad (ahora no existen ni residencias ni restaurantes y las matrículas están por los aires) sino que además más ha variado sustancialmente el movimiento estudiantil, este cada vez más menos diverso, ya no participan tantos estudiantes de diferentes regiones del país, y en cambio la universidad pública (al menos en Bogotá) está ingresando en su mayoría a jóvenes de clases medias que por el alto precio de la matrícula en las universidades privadas deciden matricularse en una pública. Este cambio ha hecho que la universidad pública comience a perder mucho de su talante popular, y que refleje más las dinámicas de las clases medias.

Esta podría ser una de las razones por las que se ha visto una pérdida de compromiso por parte de la mayoría de los estudiantes con el papel social de la universidad. Aunque esta movilización ha demostrado la defensa de la educación pública, uno podría cuestionar el hecho de que los estudiantes pidan el apoyo y la movilización de la sociedad en favor de sus luchas, pero que ellos no se pronuncien ni se movilicen en momentos de tensión y agresión a otros sectores sociales, y esto lo digo, por ejemplo, con los recientes casos de agresión de multinacionales en sectores de trabajadores y campesinos en los departamentos del Meta y el Huila. Ahora, la otra es que cada vez se observan en menos estudiantes en los barrios populares arriesgándose a integrarse a estos sectores populares, y en cambio vemos más estudiantes que creen que su entrega social sólo se mide por ser buenos profesionales .

Ahora, este cambio ideológico no es gratuito, tal como lo señala en su libro Medina Gallego, en su época las organizaciones guerrilleras y políticas radicales tenían una presencia muy fuerte en las universidades, y eso hacía que constantemente estuvieran proponiendo reflexiones sociales y apuestas revolucionarias. Pero la Colombia del siglo XXI encontró en retirada a las organizaciones guerrilleras, tanto por la derrota militar que están sufriendo, como por la estigmatización social que están viviendo ellas y el pensamiento-acción crítico en la sociedad. Debido a esto, muchas de las personas que participaron en estas organizaciones en su momento, y la izquierda en general, ha ido apostando a la vía parlamentaria haciendo de los espacios universitarios escenarios de confrontación y reclutamiento, pero electoral. Dejando de lado la apuesta extraparlamentaria y socio-revolucionaria que caracterizó la izquierda en los años setenta. Con esto no quiero decir que en las universidades han dejado de existir completamente las apuestas críticas o, de hecho, que no haya ninguna presencia de la guerrilla, sólo quiero poner en evidencia que estas apuestas son más difíciles de comunicar en una sociedad de la pacificación virtual y la amenaza latente paramilitar.

Sin embargo, este mismo escenario de guerra virtual y física hace que la movilización social sea muy difícil, y el solo hecho de que estén saliendo a la calle los estudiantes y estén poniendo en discusión las propuestas del gobierno es esperanzador para un país que había vivido su última década en una pasividad impuesta por el autoritarismo de estado. Los estudiantes han demostrado que se puede enfrentar el gobierno, y que con determinación se puede llegar a alcanzar los objetivos esperados. Ojalá que estos mismos estudiantes, o en general el resto de la población, avance no sólo en poner en evidencia como nocivo es el régimen en el que se está viviendo, sino que esté dispuesto a luchar por transformarlo y crear un mundo menos egoísta y más solidario, donde la educación no sea un privilegio ni la universidad un espacio exclusivo para la élite social.

<https://ppcc.lahaine.org/libro-al-calor-del-tropel-una-decada-de>